

Csángó értelmiségiek támogatáspolitikáról, kutatásokról, a moldvai csángók jelenlegi helyzetéről

Bogdán Tibort, Petrás Róbertet, Duma Andrást kérdezte Peti Lehel és Pozsony Ferenc¹

I. BOGDÁN TIBOR

Milyen szerepet vállalsz a moldvai csángók érdekeit érvényesítő szervezet(ek)ben?

Elsősorban közvetítői, információátadási és tanácsadói szerepet vállalok, de ez mindig párosul gyakorlati feladattal is.

Mi a véleményed az utóbbi évek csángókutatásairól? Helyesen látják-e szerinted a kutatók azokat a helyi fejleményeket, amelyeket te közvetlenül is tapasztalsz, illetve miben látod másképp a dolgokat?

Csángóként sokat jelentenek számomra a kutatások és ezek eredményei, úgy a magánéletben, ahogyan a munkámban is. A néprajzi jellegűektől a legújabb antropológiai és szociológiai munkákig található sok értékes munka, de sokszor találkoztam már egyoldalúan megközelített témákkal vagy ismétlésekkel. Nagyon örülnék egy olyan bibliográfiának, amelyben megtalálhatnám a csángósággal foglalkozó irodalmat az európai levéltárak anyagától a néprajzi gyűjtésekig. Természetesen az összes rögzített audio- és videoanyag is segítségemre lehetne.

A mai kutatóknak manapság sincs könnyű dolguk, ahogyan régen sem volt könnyű egy hiteles, de egyben érdekes munkát létrehozni. Ezt a feladatot nem lehet becsléssel vagy levelezéssel elvégezni. Ezért – amellet, hogy keveslem a csángóknál végzett kutatási időt – mégiscsak örömmel tölt el, ha látom, hogy ha kétévente kijön a nyomdából egy-egy igazán megalapozott mű.

Vannak-e olyan dolgok, amelyekről a kutatásnak és a médiának a csángósággal kapcsolatban beszélnie kellene, és nem teszi meg?

Persze, hogy van. A csak románul tudó csángókkal – például – senki sem foglalkozik, mert azt hiszik, hogy ők – ha nem is rontanák a csángókról szóló statisztikákat – mégsem vetnének jó fényt a kutató hírnevére. Magyarán szólva, presztízskérdésnek látják sokan, hogy foglalkoznia kelljen egy már asszimilált emberrel. Holott ő is ugyanannak a népcsoportnak a tagja, még ha azt nem is tudja. Én értetlenül álltam, amikor néhány kutatóval erről vitatkozva, nem értettek meg engem, de egyeseknek mentségére mégis elmondom, hogy románul sem tudtak, talán innen eredt a negatív megközelítés. Ami a médiát illeti, nem lehet számon kérni azt, hogy nem tájékoztatja az embereket gyakrabban a csángóságról. Pedig meg is tehetné, hisz ott is történnek az emberekkel dolgok, csak egy tudósító kellene, mint ahogy van rá példa a többi határon túli magyarok lakta területeken is.

1. Kérdések: Peti Lehel.

Külföldi útjaid során találkozta-e külszágokban dolgozó csángókkal. Milyenek láttad őket az idegen környezetben? Milyen tapasztalataid vannak ezzel kapcsolatban? Tesznek-e lépéseket kint arra vonatkozóan, hogy kulturális másságukat megőrizték?

Nekem az Izraelben munkát vállalókról van személyes tapasztalatom, hisz egy évig lehettem köztük, mivel én is munkát vállaltam ott 1999–2000-ben. Kulturális másságukat megőrzik. Ez tartja össze a kisebb csoportokat. Még a különböző falvakból érkezőket sem zavarta az, hogy eltér a beszédjük. Ugyanúgy csángóul beszéltek. A vallási élet intenzív volt, és a nagy távolság megtette a hatását: nagy volt az összetartás. A jászvásári román nyelvű papok azonnal megtalálták a csángókat, magyarra nem számíthattak. Intenzív kapcsolatban vagyok mind az olaszországi, mind a Spanyolországba kivándorolt csángókkal. Olaszország hemzseg a jászvásári papoktól. Nagyon nagy a szervezkedés. Spanyolországban is működnek már a papok által felügyelt sejtek. A csángóknak ki van már előre taposva az útjuk, és mivel tapasztalt munkakerőnek számítanak....

Mi a tapasztalatod arról, mennyire tartják a kapcsolatot otthoni életvilágukkal, mennyire váltak „transznacionálissá”, ide is, oda is tartozóvá?

A csángó földi otthon sokáig az a hely marad, ahová visszavágyunk a csángók. Komolyan úgy gondolják, hogy vissza fognak menni, ezért dolgoznak és gyűjtenek. Aztán, ahogy telik az idő, úgy válnak egyre inkább és inkább városlakókká, többségük az otthontól távol telepedik le – például Magyarországon –, kisebb részük még nyugatabbra utazik, s természetesen néhányan visszatérnek szülőföldjükre. Általában két-három évet szándékoznak itt tölteni s pénzt gyűjteni. Aki ezt betartja, az hazamegy és éli az életét, de többen vannak, akik éveken át halogatják a hazatérést, mivel ma már minden faluban van telefonvonal, ami megkönnyíti a kapcsolattartást, és kevésbé fájó a távollét. És éppen a bizonytalanságból fakad a transznacionális létük, mivel ide még nem tartoznak, de szülőfalujukban sem érzik már igazán jól magukat. Ha nem tudnak kialakítani új, szilárd kapcsolatokat, könnyen elveszetteknek érezhetik magukat.

Te hogyan értékeled azt, hogy egyes csángó települések éppen a vendégmunka következtében olyan fejlődési pályára álltak az utóbbi években, amely például az erdélyi falvak esetében kivételesnek számít?

Sokan azt gondolják, hogy a csángók mások, mert másképp gondolkodnak. Ebben azért lehet igazuk, mert a csángókban, azáltal, hogy idegenek között kellett érvényesülniük, megerősödött a tudat, hogy magukra vannak utalva. A románok idegenként kezelték és kihasználták őket, a székelyek mindig lenézték és kinevették őket. Innen kezdve nem nehéz rájönnünk, hogy az alázatosság és a szorgalom párosítása volt a módja annak, hogy érvényesülniük és kiérdemeljék a társadalom elismerését. A rendszerváltás után az első és legjobbnak tűnő munkalehetőséget nyújtó ország Magyarország volt. Utána egyes falvak férfiai legális úton eljuttatták Izraelbe. Később a fiatalok – elsősorban feketén – célba vették Olaszországot és Spanyolországot. Mivel belföldön nem voltak eléggé megbecsülve és nem adatott meg a lehetőség, hogy bizonyítsanak, ezt külföldön megtehették, és hatványozottan kaptak pozitív visszajelzést. Innen is a nagy fluktuáció és az előrehaladás, ami meg is látszik bizonyos falvakban. Mindenki hozott magával egy kis külföldi kultúrát, ami megnyilvánul az építészetben, öltözetben, viselkedésben, kereskedelemben és az általános műveltségükben is.

Vannak-e vesztesei szerinted ennek a nagymértékű fejlődésnek?

Sajnos, a meggazdagodás folyamata itt is hozza a papírformát. A szakadék a szegények és a gazdagok közt egyre mélyül. Akinek megadatott az, hogy több pénzhez jusson, az nagy lépésekben megelőzte a többieket. Ilyenkor számos családi kötelék szála megbomlik. Ha elfogy a pénz, kölcsönkérnek, mert tudják, hogy akkor a családfő elmegy például Németországba fél évre, és nemcsak hogy visszatermeli, hanem egy újabb félévre van miből költekezni. Az italozás mellett sajnos a drágább élvezeti cikkek is megjelentek, mint például a drogok. Ennek alakulása folyamatban van. A mentálhigiénés programok, amelyek hivatottak ezeknek a bajoknak a megelőzésére, még a városokban sem indultak el. Tehát, aki fizikailag egészséges, van esélye a bajok orvoslására, még akkor is, ha nem tud külföldre menni, mert általában mindenkinek jut egy darabocská föld, amin megtermeli a betevőt.

Mit gondolsz a csángó támogatáspolitikáról? Vannak-e olyan területek, amelyek elhanyagolódnak a moldvai csángók kulturális örökségét illetően a kívülről hozott támogatáspolitikai döntések következtében?

Tapasztalataim szerint a támogatáspolitiká mindig manipulatív módon alakul, és ezt nem negatív megközelítésből értem. A mindenkori kormánynak, vagy miniszteriumának, vagy éppen a közalapítványnak, aki pénzt akar osztani pályázat útján, van egy szakmai csoportja, amelynek az a feladata, hogy referáljon az akkor aktuális igényekről, prioritásokról, amelyeket ki lehet dolgozni és e szerint kiírni pályázatokat. A pályázató kidolgozza a neki legkönnyebben elszámolható pályázati formát. Ez az utóbbi években sokat változott, mert ki kellett szűrni a „potyutasokat”. Csakhogy ezáltal – a szigorítás által – leszűkült a pályázók köre. Tehát csak azon a területen lehet pályázni, ahol viszonylag kényelmesebb megvalósítani programokat, és ez nem más, mint a rendezvények, a könyvek kiadása és a már beindított gyermekoktatás. Ezzel bizony nincs minden terület lefedve. Melyek lehetnének azok a területek, ahol kellene támogatás, de úgy, hogy ez hozzájáruljon a csángóság kulturális örökségének megóvásához? Elsősorban a szociális területen lehetne segíteni, és ehhez vannak már erre hivatott szervezetek. Aztán ottvannak a felnőttek. A téli időszak nagyon alkalmas arra, hogy teret biztosítsunk a kreativitásuk kibontakoztatására. Nagyon sok érték rejlik még a csángóságban, de ha ezeket nem aknázzuk ki, nagyon gyorsan végleg eltűnhet. Ilyenkor, télidőben lehetőség volna a felnőttek oktatására, hiszen a csángó felnőttek zöme sem magyarul, sem románul nem képes helyesen írni és beszélni. Ez pedig rossz hatással van az önértékelésükre, a hivatalokban, orvosnál még mindig félsegek, kiszolgáltatottak. Fontos volna a fiatal és idősebb felnőttek helyes higiénés szokásainak kialakítására, a szexuális felvilágosításra, csecsemőgondozással, gyermekneveléssel kapcsolatos előadásokra sort keríteni és nem utolsósorban kulturális rendezvényeket megvalósítani, mert a kocsmá és a televízió önmagában még mindig lélekromboló.

Miben látod a Magyarországon tanuló fiatal csángó származású értelmiségiek szerepét a csángóság kulturális támogatása, identitásbeli megerősítése érdekében?

A fiatal tanult csángóknak Magyarország egy ugrópad a nagyvilág felé. Mégis úgy tűnik, hogy a csángóhon vonzalma kíséri őket, és még ha szűk lehetőségeik is vannak, azért mégis egyesek haza mernek menni. Ez mindenképp dicséretes. Azok, akiknek nem adatik meg a hazatérés lehetősége, vagy másképp alakul az életük, és emiatt nem tudnak már hazamenni, megkeresik azokat a csatornákat, amelyeken keresztül tudnak valamit tenni a csángókérdésben. Mindegyik

tanult csángó tesz lépéseket a magyar identitás megerősítése érdekében, elsősorban a szűkebb családi körében. De képesek továbblépni, és elkezdnek gyűjteni, írni. Ezek mind olyan dolgok, amelyek bizonyítják a ragaszkodásukat az értékeikhez. Ez a csángók értelmiségi rétege. Azok, akik képesek ezt felmérni, és vállalják a tevékenységgel járó nehézségeket és elhivatottságot, azoknak az identitás már nem kérdés, és képesek ezt a megszerzett tudást továbbadni és erősíteni mások hitét is.

Mi a benyomásod arról, hogy a csángók maguk hogyan élik meg azt a megkülönböztetett figyelmet, amely egy ideje rájuk irányul kivételes kulturális örökségük, sajátos kisebbségi helyzetük miatt?

Pozitívan élik meg legtöbben, különösen a negyven-ötven éves korosztály, az amely tevékenyen kiveszi a részét ezekben a programokban, hiszen még él bennük a nagyszüleiktől tanult dalok, balladák hangulata, a magyar nyelv ismerete és használatának lehetősége büszkeséggel tölti el őket, hiszen ez az a csoport, amely a legtöbb megaláztatást volt kénytelen elviselni magyar nyelvűsége miatt. Az öregek örülnek, hogy továbbadhatják az évszázados tudást, a fiatalok pedig csodálkoznak, hogy miket tudnak szüleik, nagyszüleik. Természetesen sokan vannak olyanok is, akik nem látják át ennek a dolgnak a nagyszerűségét, és egy vacsoráért vagy egy pohár italért énekelnek és táncolnak. De itt az hibázik nagyobb, aki tudatlanságukat kihasználja. Ez legalább olyan becstelen, akár lopásnak is nevezhetjük, mint amikor évszázados könyveket csaltak ki az öregektől, mondván ezek régiek, ezért nem értékesek...

Milyen konkrét projektek megvalósítását tartanád célszerűnek az elkövetkezendőkben, ha mód lenne rá, és miért?

Az előzőkből kiderül, hogy én egy ernyőprogramot szeretnék megvalósítani, ami persze a legnehezebb. Az volna csodálatos, ha sikerülne oktatni és képezni azokat, akik erre fogékonyak, bevonni az öregeket és a fiatalokat, hogy egymást tanítsák, mint régen, s a „tanultak” inkább csak koordinálják tevékenységüket. Természetesen ehhez elengedhetetlen volna a szükséges anyagi háttér biztosítása, mert a lelkesedésben nincs hiány.

2. PETRÁS RÓBERT

Úgy tudom, a csángósághoz származásod révén is kötődsz. Milyen életút van a mögött, hogy most Budapest és Bákó között ingázol?

Brassóban születtem, vegyes házasság elsőszülött gyermekeként. Ez a hagyományosan sokszínű közeg volt a bölcsőm, és mellette természetesen hatással voltak rám gyakran látogatott moldvai nagyszüleim is.

Magyarországra kerülve sokáig nem tudtam azonosulni azzal a csángósággal, amit itt igyekeztek megismertetni szélesebb körben. Sokszor éreztem, hogy a csángók szakértőiként tisztelt Moldvába járók – érthetetlen módon – hamis színben tüntették fel a csángókat. Én személyesen sehogyan nem tudtam elfogadni a „szegény csángók”, „esetlen csángók” és hasonló jelzőket. Megaláznak, önbecsülembembe gázoló, erőltetett lesajnálásnak éreztem, aminek az lett a következménye, hogy teljesen eltávolodtam saját gyökereimtől.

Fiatalon kezdett el érdekelni a politika: később három alkalommal lettem parlamenti / EU-parlamenti képviselőjelölt. Rengeteg tapasztalatot szereztem ebben a közegben 9 év alatt, hihe-

tetlen intenzív iskola volt. Ábrándjaim, naiv elképzeléseim a tisztességről, a politika érzékenységről az emberek gondjai iránt az évek alatt elolvadtak. Főképp külügyekkel, határon túli és vallásügyekkel foglalkoztam: így kerültem kapcsolatba a csángók érdekvédelmi szervezetével, az MCSMSZ-szel.

Milyen szerepet vállalsz a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének munkájában?

A Moldvai Magyar Oktatásért Alapítvány alapítója vagyok édesanyámmal együtt, és kuratóriumunknak is tagja. Ez pusztán formalitás, ami nyilván komoly adminisztrációs kötelezettségekkel is jár: a munka tartalmi részét a mindennapok kihívásai adják.

Az alapítvány közhasznú szervezetként került bírósági nyilvántartásba. Nagy figyelmet fordítunk arra, hogy feddhetetlen működéssel segítsük a támogatók bizalmának erősödését. Az alapítvány minden tagja társadalmi munkában végzi el vállalt feladatait, amit – egy több tízmillió forintos éves támogatást kezelő alapítványnál – párját ritkító sajátosságunk tartok: nagyszerű emberekkel dolgozhatok együtt. Ezúton is köszönöm áldozatvállalásukat.

Munkánkat nagyon határozott keretek közé szorítják a magyar jogszabályok, de igyekszünk minél messzebbmenőkig figyelembe venni a moldvai sajátosságokat, az egyéb támogatások szigorú elszámolási rendjét, melyek az érdemi munka mellett komoly és sok esetben értelmetlen adminisztrációs kihívások elé állítják az MCSMSZ dolgozóit.

Munkámmal igyekszem összhangba hozni a moldvai oktatási program életszerű igényeit és a támogatások szigorú elszámolási rendjét. Izgalmas – nem feszültségektől mentes – feladat.

Mi a véleményed az utóbbi évek csángókutatásairól? Helyesen látják-e szerinted a kutatók azokat a helyi fejleményeket, amelyeket te közvetlenül is tapasztalsz, illetve miben látod másképp a dolgokat?

Nem érzem magam olyan szinten képzett embernek, hogy ítéletet mondjak a kutatók munkái felett. Részleges véleményt természetesen kialakítottam magamban az általam is megismert kutatásokról. Nem akarok azonban abba a hibába esni, amibe többen is már a kutatók közül: arra gondolok, hogy sokan mennek Moldvába kész gondolatokkal, amelyekhez megerősítést remélnék helyi tapasztalataik alapján. Felszínes benyomások alapján olyan messzemenő következtetéseket vonnak le, amelyek már nagyon félrevezető távolságba kerülnek a valóságtól. Az ilyen publikált megállapítások többet ártnak, mint amennyit használnak. Tévhiteket ébresztenek, erősítenek meg.

Nehezíti a kutatók munkáját a kutatható települések közötti távolság, és az a tény, hogy egy falura tett megállapítás egy másik csángó faluban már szinte biztosan nem állja meg a helyét.

Kedvenceim az önjelölt szakértők. A gyorstalpalón végzett – 1-2 alkalommal Moldova területét érintő – érdeklődő, aki hazatérve a baráti kör csángószakértőjévé avanszál. A másik véglet a közpénzen utazó semmittevők, akik utazásaik számánál fogva tüntetik ki önmagukat a csángók szakértője címmel.

Vannak-e olyan dolgok, amelyekről a kutatásnak és a médiának a csángósággal kapcsolatban beszélnie kellene, és nem teszi meg?

Nem beszélünk az elkövetett hibákról, és azok legalább részleges orvoslásáról.

Nem beszélünk a moldvai csángóknak szánt anyagi támogatásokról, amik első körben a csángószakértők megélhetését szolgálták, és csak töredékében kerültek rendeltetésüknek megfelelően felhasználásra.

Nem beszélünk arról, hogy míg egyik oldalról csodáljuk a csángók kultúráját, másik oldalról megalázzuk, lenézzük, kihasználjuk őket.

Nem beszélünk arról, hogy míg Magyarországon működő külföldi cégek sokmilliárdos adókedvezményben részesülnek, addig a moldvai csángó kultúra megmentése nem ér többet évi 50–60 millió forintnál a magyar államnak.

Magánbeszélgetésünk alkalmával említetted, hogy külföldi útjaid során találkoztál külországokban dolgozó csángókkal. Milyennek láttad őket az idegen környezetben? Milyen tapasztalataid vannak ezzel kapcsolatban? Tesznek-e lépéseket kint arra vonatkozóan, hogy kulturális másságukat megőrizték?

Nekem nagyon rossz tapasztalataim vannak, de hiszem, hogy vannak kivételek. Rómában aludtam olyan lakásban, melynek utcáját szinte csak csángók lakták. Esténként és főképp hétvégén az utca visszhangzott a „manele” minden műfajától. Egymás között román nyelvet használtak, de a gyerekekre hivatkozva inkább az olaszt erőltették, mint a szégyellt csángót. Frankfurtban egyértelműen románnak vallották magukat, holott még elvéve egymás között magyarul beszéltek.

A sort hosszan folytathatnám, itt azonban a megdöbbentő önmehtagadás igazán elgondolkodtató.

Én arra a megállapításra jutottam, hogy a magyar vezetés elmulasztott helyben maradásra ösztönző politikai gesztusokat és befektetéseket elősegítő lépéseket foganatosítani. A jobb kereset reményében Magyarországon dolgozó csángók többségét lekezelték, lenézték, aminek egyenes következménye lett, hogy jobb pénzért, kevesebb megaláztatásért nyugati országokban telepedtek le. Ott viszont már inkább a minél tökéletesebb beilleszkedésen fáradoznak, mint saját kulturális másságuk megőrzésén.

Tapasztalataim szerint egyre többen érzik, hogy anyagi érdekek mentén választott új „házjuk” sokkal inkább kiszolgáló személyzetként tekint rájuk, semmint megbecsült, teljes értékű állampolgárra.

Mi a tapasztalatod arról, mennyire tartják a kapcsolatot otthoni életvilágukkal, mennyire váltak „transznacionálissá”, ide is, oda is tartozóvá?

Érdekes, mennyire erős a Nyugaton munkát vállalónak az a vágya, hogy sikeres emberként térhessen haza. Szélsőséget említek: találkoztam olyan ismerőssel, aki egy szobában nyolcadmagával lakott egy londoni garzonban. Uzsorásoktól kapott kölcsönből bérelt autóval jelezte az otthoniaknak, hogy jó döntés volt elmenni. Nem nehéz végiggondolni, hogy az ilyen esetek milyen önpusztító lavinát indítottak el a csángó falvakban, ahonnan tömegesen vándoroltak ki a munkaképes fiatalok.

Illúzióim sehol nem voltak, tekintve a tényt, hogy a csángók többsége Moldvában sem öntudatos csángó, de hazai ízekkel a konyhákban mindenhol találkoztam. Viszik magukkal a Moldvában is hallgatott zenéket, és hozzák haza a külhoni kultúra számukra meghatározó csebecségeit. Véleményem szerint minél görcsösebb az „odatartozás” vágya, annál nevetésesebb külsőségekben jelenik meg, annál visszatetszőbb viselkedésben nyilvánul meg. Ekkora kulturális különbségeket nem lehet erőszakkal összeilleszteni. Hál’Istennek akadnak kivételek, és általánosító megjegyzéseim nem vonatkoznak minden egyes külföldön dolgozó moldvaira.

Te hogyan értékeled azt, hogy egyes csángó települések éppen a vendégmunka következtében olyan fejlődési pályára álltak az utóbbi években, amely például az erdélyi falvak esetében kivételesnek számít?

Saját családomban is akadnak szép számmal olyanok, akik szekértolói ennek a „fejlődésnek”. Nem tudom igazán fejlődésként értékelni a „neofizstelen” stílusban épített házmonstrumokat, de azt igen, ha a külföldi tapasztalatokat okosan kamatoztatva kezdenek tisztességes vállalkozások üzemeltetésébe.

Nem tudom még, milyen árat fizetünk azért a fejlődésért, amiért a szülők és a gyerekek évekig élnek több ezer kilométerre egymástól.

Vannak-e vesztesei szerinted ennek a nagymértékű fejlődésnek?

Én ezt nem tartom jó értelemben vehető fejlődésnek. Vesztesei pedig közösen vagyunk, mindannyian.

Mit gondolsz a csángó támogatáspolitikáról? Vannak-e olyan területek, amelyek elhanyagolódnak a moldvai csángók kulturális örökségét illetően a kívülről hozott támogatáspolitikai döntések következtében?

Kritikus szemmel figyelem mindkét oldalt: a támogatás mikéntjéről, mértékéről döntőket és a felhasználókat egyaránt.

Nem lehet a helyi sajátosságokkal összeegyeztethetetlen elszámoltatási módszereket követelni, és olyan adminisztrációt, mely önmaga emészti fel a támogatás nagy részét, de azt sem tartom szerencsésnek, ha a támogatott könnyelmű gazdálkodással teszi kockára tevékenységét.

A támogatás mértékét egyértelműen a vegetatív állapotok fenntartására méretezték. Az oktatási program költségeinek alig 30 százalékát fedezi állami támogatás. Civil összefogás nélkül most mi sem beszélgethetnénk egymással arról a munkáról, ami közel nyolc éve folyik a moldvai magyar oktatás érdekében.

Hanyagoljuk a felnőtteket, nem tudjuk a falvakban tartani a hagyományos mesterségek művelőit. Átgondolt stratégia helyett *ad hoc* jellegű döntésekkel teszi kiszámíthatatlanná az emberek előtt az állam céljait. Alapvetően az a baj, hogy az állam – és bizonyos szempontból az egyház – időhúzással az igények teljes elsorvadására játszik.

Miben látod a Magyarországon tanuló fiatal csángó származású értelmiségiek szerepét a csángóság kulturális támogatása, identitásbeli megerősítése érdekében?

Haragudni fognak rám emiatt, de egységes csoportként semmilyen szerepük nincs a csángó kultúra támogatásában. Vannak egyéni tiszteletre méltó teljesítmények, de egy kialakult fiatal csángó értelmiségi körről még korai beszélni.

Egy önmagát „Csángó Értelmiségi Kör”-nek nevező társaság már több éve boncolgatja szárnyait, de tagjaként is kénytelen vagyok megállapítani, hogy vérszegény képződményről beszélünk.

Egyáltalán milyen tapasztalatod van a fiatal csángó értelmiségiek viszonyulásáról, moldvai szerepvállalásáról?

Egy diploma még nem jelenti az egykori értelmiségi jelző kitüntető elismerését.

Alig több mint száz csángó diákról tudunk, akik valamilyen felsőoktatási intézményben szereztek diplomát. Legtöbbjük saját megélhetésén fáradozik, néhányan Moldvában dolgoznak az

MCSMSZ különböző feladatait ellátva, ill. oktatókként az oktatási program tanár csapatában. Valamilyen tettvágy buzog a Pesten ragadt csángó diplomásokban, de mint előbb is mondtam, egyelőre homályosak a célok.

Mi a benyomásod arról, hogy a csángók maguk hogyan élik meg azt a megkülönböztetett figyelmet, amely egy ideje rájuk irányul kivételes kulturális örökségük, sajátos kisebbségi helyzetük miatt?

Véleményem szerint a napi gondok miatt kevesen élik ezt meg örömteli fejleményként. Többségük egyszerűen nem foglalkozik ezzel. Akiknek jelent valamit – tapasztalataim szerint –, enyhülő kisebbségi komplexusokkal, magabiztosabban éli meg mindennapjait. Saját kultúrájuk értékét – úgy érzem – alulértékelik, amiben a helyi papság tevékenysége is közrejátszik.

Amennyiben ez a kitüntetett figyelem nem lesz csupán egy fellángolás – bízom abban, hogy –, a csángók legalább egy csoportja öntudatra ébred, és komolyabb önszerveződésre készítetik.

Milyen konkrét projektek megvalósítását tartanád célszerűnek az elkövetkezendőkben, ha mód lenne rá, és miért?

Sorolom a saját gondolataimat:

- magyar nyelvű óvoda: minél korábban kezdhessék el a magyar nyelv tanulását;
- magyar nyelvű hittanoktatás;
- énekkarok: ennyi jó hanggal megáldott gyerekek óriási sikereket érhetnek el egy jól vezetett énekkar, ami további plusz önbizalmat adhatna;
- csángó kultúrház, könyvtár, mozi, szórakozóhely;
- helyi munkahelyteremtés, befektetések;
- csángóbarát helyi polgármesterek megválasztása, települések közötti szövetségek, közös fejlesztési pályázatok megírása;
- testvér-települési program magyarországi településekkel.
- helyben megszervezett nagyobb csángó rendezvények: csángó bál, közös búcsúhely rendezésének, csángó fesztivál;
- csángó mesterségek ünnepe, szüreti bálók;
- egy mindenki által elfogadott vezéregyéniség, helyben élő és tevékenykedő értelmiség.

3. DUMA ANDRÁS

Milyen életút van Klézse és Budapest között, hogyan modellálta életpályádat az, hogy Moldvában csángó közösségbe születtél bele?

Tudatos az a helyzet, hogy a moldvai magyarság mindig el volt zárva az erdélyi magyarságtól, Budapeستől is. Mi több, csak az 1950-es években volt lehetőség az erdélyi és moldvai magyarság közti együttműködésre. Hogy ez minek köszönhető? Ahhoz több hely kellene egy érthető válaszra. Egyelőre valamilyen hajlamot érzünk abban, hogy Magyarország figyel politikailag a csángók felé. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy Magyarországon és Erdélyben is inkább a nagyon elkötelezett emberek figyelnek ránk és tesznek a moldvai magyarságért.

Küzdelmünket egyelőre kutatási, politikai és valamelyest oktatási szempontból támogatják, de életünk többi területe teljesen el van hanyagolva: a gazdaság, külön magyar média (rádió, tv stb.), az egyházi kérdés, azaz magyar papi szolgálat. Mi több, a csángókérdés az erdélyi püspök-

ség területén is probléma. Csupán néhány jó indulatú erdélyi pap van segítségünkre. Figyelembe kell venni, hogy körülbelül 100 000 moldvai eredetű csángó él Erdély területén.

Ha éppen Erdélyben vagy Magyarországon születtem volna, akkor annak a magyar kultúrának lettem volna része. Mivel itt születtem Moldvában mint moldvai magyar, nem mondtam le erről a moldvai magyar kultúráról, nem távolodtam el tőle, ehhez ragaszkodom.

Megmaradtam annak, aminek születtem, és ahol születtem. Felhívtam arra a figyelmet Magyarországon, hogy vagyunk magyarok Moldvában, és másként látjuk a világot, mint ők.

Az életem formáját a csángómagyarság sorsa alakította, amit nem pályának tekintek, hanem kényszernek. Remélem, a jövőben sok moldvai magyar elgondolkodik a helyzetünkön, és sikerül megértetnünk, hogy nem vagyunk senki ellen, sőt együtt akarunk élni a magyarsággal, romániai területen, ennek minden következményével. A legrosszabb helyzet az, amikor egy közösség tagjai nem tudnak kiemelkedni a saját családjuk érdekében se. Ezen a pályán nem lesznek se jó románok, se jó magyarok a csángók.

Milyen szerepet vállalasz a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének munkájában?

A Moldvai Csángómagyarok Szövetségének munkájában 2001-ig megtettem, amit kellett, Csicsó Antallal, a pusztinai Nisztor családdal, Ilinka Cecíliával, Farkas Jánossal és másokkal együtt segítetttem abban, hogy Bákóba költöztessük az irodát. Ma úgy látom, hogy a szövetség egy olyan utat választott, amelyiken egyedül szeretné képviselni a csángóságot. Egyeseket nem szívesen fogadnak be, sőt úgy látom, máshonnan is támogatják ezt.

Amit tesz a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége, az nagyon fontos, és egyelőre meg van adva valamennyire a lehetőség, hogy ezt végezze, erősítve előnyt élvez ebben.

Mégsem hiszem, hogy ha léteznek más magyar szervezetek, akkor ezek a moldvai magyarság ellen dolgoznának, kivéve a román jellegű egyházi szervezeteket, mint amilyen a Dumitru Márтинаş Szervezet.

A Szeret-Klézse Alapítvány, a Szent István Egyesület, a románvásári Szeret Alapítvány, valamint a volt Via Spei ifjúsági szervezet, moldvai bíróságokon bejegyzett szervezetek, amelyek más-más utakon ugyanazt tették és teszik, amit a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége tesz, de ez se elegendő.

Egyetlenegy vagy néhány szervezet nem is tud képviselni egy területi nemzetséget. Ehhez mindig több szervezetre van szükség, amelyek munkája segít az egyes problémák megoldásában. Nem fennhatóságra van szüksége a moldvai magyarságnak, hanem összefogásra, amely erőt ad neki. Ehhez szükség lenne a már meglévő szervezetek mellé helyi gazdasági, egyházi, médiaszervezetekre stb., arra, hogy mindegyik szervezetnek legyen megfelelő képvisellete (nem látszatszervezetek) a csángó közösségekben. Amikor ezek összefognak, akkor kérdezzük meg a tagszervezeteket, hogy a jelen szervezetben milyen munkát kívánnak vagy tudnak végezni. Jelenleg van egy kommunikációs lehetőségem a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége felé, de csak pár emberen keresztül, hisz a Csángó Szövetségben csak a választmánya határoz, a többi szervezetnek nincsen beleszólása. Én magam, bár a szövetség tagja vagyok, nem is voltam meghívva, megkérdezve vagy értesítve egyes döntésekről, sőt senki sem keresett fel semmilyen értesítéssel 2000-től. Ezek ellenére a Szeret-Klézse Alapítvány egyetért a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének alapszabályzatával, és azokat a munkákat is végzi, amelyet a szövetség végez. Mégis egyelőre nincsen egy olyan szervezet, amely az egész csángóságot összefogná.

Mi a véleményed az utóbbi évek csángókutatásairól? Helyesen látják-e szerinted a kutatók azokat a helyi fejleményeket, amelyeket te közvetlenül is tapasztalsz, illetve miben látod másképp a dolgokat?

Az eddigi csángókutatások szükségesek voltak, és sok kitűnő munkát végeztek a többségi magyarság részéről. Ez persze nem azt jelenti, hogy már ne lenne mit tenni.

Ami a jövőt illeti, van ahonnan merítsenek az eddigi munkából a jövő kutatók. Ezen a területen is az volna a jó, ha be lenne vonva több moldvai magyar is a munkába. Tudom, hogy egyelőre kevés moldvai érzi szívügyének a saját kultúráját, hisz ez a nép fáradt és határozatlan. Mégis ha ismertetnék velük a jelenlegi kutatásokat mindkét nyelven, az sok bátorságot öntene a fiatalokba. Itt újból említem a külön csángóknak szóló média fontosságát.

Vannak-e olyan dolgok, amelyekről a kutatásnak és a médiának a csángósággal kapcsolatban beszélnie kellene, és nem teszi meg?

Mindenről beszélni kell, de nagyon fontos megismertetni a csángókkal a valóságot. A madéfalvi veszedelmet, a reformáció okozta vándorlást, a román beolvasztási politikát, a helyi szervezetek szerepét és külön mindegyik szervezet bemutatkozását. Minden szervezetnek legyen lehetősége a médiában megjelenni és részt venni a kutatásokban.

Milyennek láttad a csángókat külföldön, idegen környezetben? Tesznek-e lépéseket kint arra vonatkozóan, hogy kulturális másságukat megőrizték?

A külföldön munkát vállalók a latin országok felé irányulnak. Ezekben az országokban a moldvai magyarokat úgy ismerik, mint katolikusokat, és úgy kezelik őket, mint született románokat. A kérdés megoldása kényelmetlen, és ha Erdélyben és Magyarországon nem dolgozzák ki a moldvai magyarság átfogó munkavállalási lehetőségét, a csángó és az erdélyi magyar munkavállalók zöme is lassan a latin országok felé irányul.

Megtörténik, hogy csángók és erdélyi magyarok együtt dolgoznak latin országokban, de nem beszélnek magyarul egymással, és nem beszélnek közös gyökereikről, még az Erdélyben vagy Magyarországon tanuló csángók sem az ottani magyarokkal.

Ennek oka az oktatás és az egyház, amely ritkán foglalkozik a csángókkal. Moldvában félretájékoztatják a magyarságukról a magyarokat, és az erdélyi intézményekben nem is ismertetik, kik a csángók. Tehát, sajnos, gyorsabban lesznek a csángókból olaszok, spanyolok vagy más nemzetiségűek, mint az erdélyiekből, nem mintha az erdélyiek nem olvadnának be, sőt ők is elvesznek a tengerben.

A iași-i püspökség követi a vándormunkásokat. Az erdélyi egyházak pedig saját területükön sem képesek felkarolni a moldvai magyarokat. A moldvai magyarokat Erdélyben is idegeneknek tekintik az ottani magyarok. Sajnos ez is az információhiány miatt van.

Kicsit jobb a helyzet Magyarországon, de itt is érvényes a közmondás „egy virágszállal nem lesz tavasz”.

Mit tudna tenni egyetlen ember a kultúrája védelmében, ha a saját nemzetének politikája egyelőre csak kutatási szempontból és politikai szempontból látja őt érdekesnek? Azt látja, hogy csak néhány magyar védi őt.

A válaszom az, hogy a iași-i püspökség a vallási kisebbség érdekében védi a moldvai csángókat, de, sajnos, megtanította őket elhagyni sajátjaikat, így beolvadnak az adott országba. A gyerekek haza jöve ünnepekre vagy spanyoloknak, vagy olaszoknak vallják magukat. Mit tett

ezért a magyarság? Még egyszer ismétlem, vannak emberek és szervezetek, akik áldoznak az ügyünkért, de komoly és átfogó tervek nincsenek.

Mi a tapasztalatod arról, mennyire tartják a kapcsolatot otthoni életvilágukkal, mennyire váltak „transznacionálissá”, ide is, oda is tartozóvá?

Szerintem a csángóság zöme tartja a kapcsolatot a moldvai hazájával, és építkeznek a visszatérés érdekében, ahogy ez látható is. Csak azon kevesek fognak visszajönni, akiknek biztosítva van az itteni élet. A gyerekek nem nagyon érdeklődnek a szülőhazájuk iránt, és aki érdeklődik, azokra figyelmesen gondol a román egyház, hisz állandó román nyelvű miséket tartanak nekik külföldön. Hasonlóan magyar nyelvű miséket kellene hogy tartsanak nekik magyar papok. Felkeresi őket valaki is külföldön, vagy akár Magyarországon?

Te hogyan értékeled azt, hogy egyes csángó települések éppen a vendégmunka következtében olyan fejlődési pályára álltak az utóbbi években, amely például az erdélyi falvak esetében kivételesnek számít?

Semmi kivétel nincsen ebben, ez csak jó példája annak, hogy a csángó ember szeretné kimutatni, hogy képes fejlődni és jó gazdálkodó. Sajnos ezen a területen is látható az oktatás hiánya, amely arra irányíthatná őket, hogy a gazdálkodásba fektessenek. Nincsen olyan infrastruktúralis háttérük, amely befogadná őket; úgy érteve, román vagy magyar gazdaság. Ha be is tudnak kapcsolódni a gazdasági életbe, ez csak alacsony szinten lehetséges, csak saját munkaerejüket képesek piacra vinni. Ezért egyelőre a csángók szép és funkcionális házakat építenek versenyben. Mégis, öröme, ennek mértéke egészségesebb, mint máshol.

Vannak-e vesztesei szerinted ennek a nagymértékű fejlődésnek?

Természetesen, nem mindenki tudja tartani a lépést ebben a versenyben, hisz mindenki nem vállalhat külföldön munkát, előbb-utóbb a társadalom rétegekben fog feloszlani, szegények és gazdagok. Kérdés marad az, hogy funkcionális lesz-e a társadalom gazdasági infrastruktúra nélkül, vagy szétszóródik?

Mit gondolsz a csángó támogatáspolitikáról? Vannak-e olyan területek, amelyek elhanyagolódnak a moldvai csángók kulturális örökségét illetően a kívülről hozott támogatáspolitikai döntések következtében?

Szerintem mindegyik kérdés, amely felmerült ebben az interjúban, hosszú választ követelt volna. Erre a kérdésre a következő válaszokat rövidíteném:

Nem kellene megengedni, hogy legyenek kiválasztottak a csángóügy támogatásában. Létezik több mint kétszáz magyar jellegű szervezet, amely a csángókkal foglalkozik. Természetesen ezekből ha 25 az ügyben jó irányban tevékenykedik, akkor az sok. Mégis Moldvában csak pár szervezet létezik, és mindegyik tesz az ügyért, de egyelőre csak egynek van biztosítva a működési lehetősége. Inkább a moldvai szervezeteket kell támogatni, ha valaki úgy gondolja, hogy a moldvai magyarság ki kell emelkedjék. Még akkor is, ha Moldvában minden 200 faluban lesz két-három szervezet, persze csak ha erre meg is van a költségvetés.

Szerintem a moldvai szervezeteknek meg kellene adni egy komoly működési lehetőséget, és a programokra legalább annyit be kellene fektetni, amennyire szükség van. Jelenleg az összes programra, a moldvai magyarság ügyeire harminc magyarországi munkás bére jut. Tudni kell

határozottan, van-e képesség a moldvai magyarság programjainak a támogatására? Ha nincsen, akkor a stratégia inkább ront, mint segít.

Miben látod a Magyarországon tanuló fiatal csángó származású értelmiségiek szerepét a csángóság kulturális támogatása, identitásbeli megerősítése érdekében?

A Magyarországon vagy Erdélyben kialakult, csángó származású értelmiségnek szerepet nem lehet egyelőre tulajdonítani. Igenis vannak tevékenységek és kezdeményezések ez irányban, de hiányzik a tapasztalat, ki vannak teljesen szakadva az itt lévő moldvai magyar származású világból. Ahogy látjuk, az erdélyi magyar értelmiség se vállalja az odavándorolt csángókkal való foglalkozást, inkább elhanyagolja, mivel nincsen erő és egy kigondolt stratégia, sőt mi több, erdélyi magyarok is elrománosodnak. Hisz Erdélyben vannak infrastruktúrák, amelyekre számít az értelmiségi réteg, de Moldvában a pár civil szervezet úgy van tekintve, mint ellensége a jelen lévő román érdekű intézményeknek. Tehát egy Erdélyben kiemelkedett csángó értelmiség csak nehézségekkel áll szemben, valamint – a tapasztalat hiánya miatt, nem is ismeri azt az utat, amelyen eredményesen kell haladni.

Egyáltalán milyen tapasztalatod van a fiatal csángó értelmiségiek viszonyulásáról, moldvai szerepvállalásáról?

Azt hiszem, ez a kérdés nem állja meg a helyit. Van-e lehetősége egy csángó értelmiséginek, hogy ne vonuljon vissza a moldvai szerepvállalásától? Válaszom az, hogy nincsen. Túl sok reklám van a csángókról, és kevés kigondolt stratégia, kívülről nézve azt gondolná az egyszerű ember, hogy a csángókat mézben tartják.

Mi a benyomásod arról, hogy a csángók maguk hogyan élik meg azt a megkülönböztetett figyelmet, amely egy ideje rájuk irányul kivételes kulturális örökségük, sajátos kisebbségi helyzetük miatt?

Nincsen egy megkülönböztetett figyelem rájuk irányulva, egyelőre apró lépések történtek politikai és 1% oktatási téren: 200 faluból 15-ben oktatnak, ahol 1000 gyerekből százalékban csak 100-at oktatnak magyar nyelvre. Véleményem szerint a csángómagyarok kezdeményezéseit valakik valamilyen ok miatt le akarják lassítani, hogy ez megsemmisüljön. A legfontosabb kérdésekre senki se koncentrálnak, a csángóság lehangolásán dolgoznak, a többsége. Még egyszer említem a kivételt, mert csak van pár kezdeményezés, ahol jóindulatú személyek tesznek az ügyben.

Milyen konkrét projektek megvalósítását tartanád célszerűnek az elkövetkezendőkben, ha mód lenne rá, és miért?

Érdekli valakit a mi véleményünk? Van, aki figyelembe veszi a moldvai magyarok tevékenkedő többségének véleményét? És ha van is, van ezeknek erejük? A csángók részikre mielőbb egy jellegzetes állandó médiát, elsősorban csángó rádiót, tévét kell létrehozni.

A továbbiakban egy olyan tevékenységi lehetőséget kellene létrehozni, ahol minden moldvai szervezetnek egyenlően meg legyen adva a lehetőség a tevékenységre. Megindítani és kinevezni moldvai magyar katolikus egységeket, amelyekben ne legyen befolyása a jelenlegi román katolikus egységnek. Ki kellene harcolni, hogy a plébániákra magyar papokat is lehessen kinevezni.

A gazdasági probléma megoldása is egy fontos kérdés, de erre nem akar senki se gondolni, és ha igen, akkor ugyanúgy, mint más téren.